

A nemek megkülönböztetése a nyenyec névadásban

1. A nemek megkülönböztetése az egyedi személynevekben éppen úgy lehetséges, mint az egyedek csoportjainak, azaz a kisebb-nagyobb közösségeknek az összefoglaló megnevezéseiben (család- és nemzetség-, vagy pl. olykor törzsnevekben). A nemzetség- és családnevek persze öröklődnek, a címbe „névadás” kifejezést tehát igen tág értelemben használjuk.

Ehelyütt voltaképpen a nyenyec nemzetségneveknek a nőkre vonatkozó alakjairól szándékozom elmondani véleményemet, ezt megelőzően azonban érdemes néhány szót szólni a nemek megkülönböztetéséről a nyenyec személynevekben.

2. A nyenyec személynevekről N. M. TERESCSENKO írt összefoglaló tájékoztatást *Собственные имена людей у ненцев* címen (Вопросы финно-угорского языкознания, вып. 3., 1965 : 62—71). Ebből egyértelműen kiderül, hogy a nyenyeczek között régebben az egyelemű névadás volt általános (napjainkban ugyanis az orosz provenienciájú többelemes névrendszer a hivatalosan rögzített és terjesztett). A TERESCSENKO által tárgyalt eredeti nyenyec nevek többsége — benyomásunk szerint — ragadványnévszerű. Jellemzőjük, hogy köznévi jelentésük van, s zömükből női név is létrehozható akképp, hogy a ’nő, asszony’ jelentésű *ne* szóval jelzős kapcsolatba kerülnek: a *sata* ’erős’ köznévből alakult férfinév *Sata*, női párja *Sata-ne*; *jäle* ’nap, fény’: > férfinév *Jäle*, női név *Jäle-ne*; *serako* ’fehér, ősz’: > férfinév *Serako*, női név *Serako-ne* stb.¹

Terescsenko anyagából helytelen lenne arra következtetni, hogy az egyelemű személynevek női alakjai általában a *ne* szóval komponálva alakulnak. Ilyen általánosítás legfeljebb a ragadványnévszerű (ún. „beszélő”) nevekkel kapcsolatban latolgatható, egyáltalán nem vonatkozik azonban az egyedi nevek legrégebbi rétegére. Érdemes ezért a nyenyec névadásról más források alapján is tájékozódni.

Az egyelemű nevek régi rendszeréről hírt adott P. S. PALLAS „Reise durch verschiedene Provinzen des Russischen Reichs” című művének 3. kötetében (StPetersburg 1776). Pallas közlése expedíciója egyik tagjának, V. F. ZUJEVnek helyszíni tapasztalatain és leírásain alapul, s ezért a továbbiakban nem Pallas i. m.-ra, hanem Zujev kéziratára hivatkozunk, melyet 1947-ben

¹ A *ne* utótag alkalmazására persze nincsen szükség akkor, ha a ragadványnév jelentésénél fogva csak nőre vonatkozhat. TERESCSENKO pl. (i. m. 63) női névként említi a *P'iribte*, *Xadako* alakokat. Ha ezek csakugyan nevek — névvoltuk ugyanis kétségbe vonható —, akkor itt valóban fölösleges lenne a *ne* szócska, hiszen a *piribte* jelentése ’hajadon, leány’, a *xadako* szóé pedig ’anyó’.

adtak ki «Материалы по этнографии Сибири XVIII века, 1771—1772» címen, G. D. VERBOV gondozásában. E régi tudósítás szerint a nyenyec gyermekek születésükkor nem kapnak azonnal nevet: 5 éves koruk után kezdik őket ún. „gyermeknevekkel” szólítani, s ezeket kb. 15 éves korukig viselik. Ekkor adják a szülők gyermekeiknek igazi, felnőtt nevüket, vagy valamely régebben elhalt ős után (I. T. LEHTISALO, Entwurf einer Mythologie der Juraksamojeden, MSFOU 53, 1924 : 143), vagy pedig egy-egy feltűnő testi, ill. lelki tulajdonság alapján. Ezt a névadási szokást más szerzők is megerősítik, hozzátéve, hogy a név nemcsak az ember tulajdonságain, hanem születésének körülményein is alapulhat. Ezzel összefüggésben nyomban érezhetővé válik a szamojéd névtani kutatásoknak az a hiányossága, hogy a voltaképpeni személynév és a ragadványnév közötti határt meg sem kísérelték megvonni. A két névtípus különbségeit definiálni mi sem akarjuk, legszembeötlőbb eltéréseiket ideiglenes jelleggel mégis az alábbi 3 pontban összegezhetjük:

(i) a ragadvány- és ragadványszerű nevek közszói származása, alakszerkezeti sajátosságai és jelentése egyaránt világosan érzékelhető, míg a voltaképpeni személynévek eredeti jelentése, kapcsolata ma is élő közszavakkal a homályba vész, sőt gyakran még morfológiai felépítésük sem világos;

(ii) az eredeti (valódi) névkészlet használatát különböző tilalmak (névtabu, névmágia) korlátozzák, a ragadványszerű nevek azonban szabadabban használhatók, következésképpen nagyobb a gyakoriságuk is;

(iii) gyaníthatólag különbség lehet a valódi és a ragadványszerű nevek információs (identifikáló) értékében is: előbbieké bizonyosan nagyobb, mint az utóbbiaké.

E sajátosságok közül a második pontban említett tilalmak némileg bővebb részletezést érdemelnek. A névhasználat szabályai szerint pl. nem szabad kimondani a jelenlevők nevét, a fiatalok sem szólíthatják nevükön az idősebbeket, de a névtilalom a házastársakra is kiterjedt: a férj és a feleség egymást a *xāsawa* 'ember', *wesako* 'öreg', ill. *ne* 'asszony', *puxucé* 'öregasszony' megszólítással illetik. Hasonlóképpen a rokonok is a megfelelő rokonsági terminussal szólta egymáshoz.²

Efféle tilalmakkal függhet össze ZUJEVnak az az észrevétele, hogy a nőknek egész életükben nincsen nevük (i. m. 66, l. még Pallas nyomán BERRÁR J., Női neveink 1400-ig, MNyTK. 80. sz., 1952 : 61—62). E híradással kapcsolatban Verbov cáfolattal él: a nőknek minden bizonnyal volt nevük a XVIII. században is, de ezek használatát a névtabu szűk körre korlátozta, s ennek folytán a női nevek rendszere a kívülről jött idegen előtt szükségképpen nem tárulhatott föl (i. m. 95. l., 58. jegyz.).

Az egyelemű nevekről kirajzolódó képet sok fontos és lényeges információval egészíti ki L. V. HOMICSnak a nyenyecokról írt kitűnő etnológiai monográfiája, amelynek a házasságról és a családról szóló fejezetében rövid, tömör beszámolót találunk a személynvekről, részben a szerző saját tapasztalatai alapján is.

HOMICS a Szibériában lakó nyenyecnek névviseléséről azt mondja, hogy e területen valamennyi felnőtt nyenyecnek megvan a maga egyelemű neve, az erdei nyenyeczek között a fiatakorúaknak is, s ezeknek az egyelemű nyenyec neveknek semmiféle jelentésük nincsen. A Pur folyó alsó folyásának vidékén ő maga is tekintélyes (kb. 390 tételt tartalmazó) névanyagot gyűjtött, s ebből

² E tilalmakra I. Verbov megjegyzéseit V. F. ZUJEV i. m. 94. l., 51. sz. jegyzetében. A „szent” nevek tilalmáról Lehtisalo ír, i. m. 144.

mutatványként közöl is néhányat. Külön listán mutatja be a férfi, külön listán a női neveket. Pl.:

férfi	női
<i>xadejka</i>	<i>ñekli</i>
<i>lut</i>	<i>salta</i>
<i>jantoku</i>	<i>pukoćaku</i>
<i>xabaj</i>	<i>pujme</i>
<i>jamboñi</i>	<i>okku</i> stb.

A puri kerület névanyaga — HOMICS tapasztalata szerint — feltűnően változatos: a 390 személynév közül alig egy pár ismétlődött, s legfeljebb kétszer-háromszor (I. V. L. HOMICS, *Ненцы*, 1966 : 182). Ebből arra kell következtetnünk, hogy a nyenyec valódi személynevek identifikáló értéke rendkívül magas lehet. Ezt a megállapítást alátámasztják egyébként a LEHTISALO nyelvjárási szótárának forgatása közben szerzett benyomások, ti. ebben a munkában is bőven találkoznunk nehezen v. egyáltalán nem etimologizálható nyenyec személynevekkel, csaknem mindig pusztán egy-egy nyelvjárásból adatolva (zömük ezeknek is férfinév, akadnak azonban köztük női nevek is).

HOMICS és LEHTISALO anyagából is egyértelműen nyilvánvalóvá lesz tehát, hogy az érezhetően közszói eredetű, ill. kapcsolatú beszélő nevek (ragadvány- és ragadványszerű nevek) mellett a rejtettebb rétegekből felszínre hozható a régi, egyelemű, valódi egyedi nevek ugyancsak terjedelmes korpusza is, melynek fő jellemzőit az alábbiakban látom:

(i) nehezen, vagy egyáltalán nem etimologizálhatók, azaz közszói kapcsolatuk nincsen;

(ii) használatukat sokféle tilalom, óvó rendszabály a társadalmon belül is leszűkíti, a külső szemlélő elől pedig valósággal elrejtji;

(iii) állományuk nemzetségek szerint kötött;

(iv) identifikáló értékük rendkívül magas.

Ami pedig a nemek szerinti elkülönülést illeti, azt tapasztaljuk, hogy míg a ragadványszerű nevek női formái általában a *ñe* szócskával mint szerkezeti utótaggal való komponálás révén alakulnak, addig a valódi egyedi személynevek csoportjában a férfi és a női névkészlet mindenféle formai megkülönböztető elem (képző, végződés, utótag) nélkül határozottan elkülöníthető egymástól. A helyzet tehát a régibb magyar vagy finn névadáshoz hasonlatos. Semmi nyoma nincsen annak, hogy a női és férfi nevek közötti különbségtétel fő eszköze a nevek képzőinek eltérése lenne (miképp a tunguzban, vö. G. M. VASZILJEVICS, *Эвенки*, 1969. : 171, vagy pl. — BEREZKI GÁBOR szóbeli tájékoztatása szerint — a cseremiszbén).

A nemek megkülönböztetése ekképp a nyenyec egyedi személynevekben morfológiai-grammatikai kötöttségektől mentes. A férfi/női névanyag kizárólag lexikális (a ragadványszerű neveknél lexikális, szemantikai és szintaktikai) konvenciók szerint határolódik el egymástól.

3. Az egyedek csoportjaira vonatkozó névanyagban, mindenekelőtt a nemzetségnevekben azonban a nőkre vonatkozó alakok végződése eltér a nevek (férfiakra utaló) főalakjától.

A nyenyec nemzetségneveknek ezt a sajátosságát már századunk első

harmadában T. LEHTISALO észrevette és megörökítette észrevételét 1956-ban kiadott Juraksamojedisches Wörterbuch-jának a nemzetségneveket tárgyaló szócikkeiben (láthatólag M. Jadnje nevű informátora szolgáltatott neki erre vonatkozólag 1928. évi pótlólagos gyűjtése során bőséges adalékokat), először azonban N. M. TERESCSENKO próbálta magyarázni ezt a jelenséget „A nyenyec nemzetségnevekről” szóló előadásában az 1958. évi budapesti Névtudományi Konferencián (I. Névtudományi vizsgálatok, Bp. 1960 : 106–115), bár e szokatlan női névhasználatot és ezzel kapcsolatos magyarázatát rövidebben már 1956-ban említette «Материалы и исследования по языку ненцев» című könyve 204–205. lapján.

TERESCSENKO megállapítása szerint főleg a keleti nyelvjárasterületek lakói, s talán közülük is legkövetkezetesebben a jamaliak különböztetik meg a nemzetségnevek férfit és nőt jelölő alakjait: pl. a *pando* nemzetségnevű nőkre utaló alakja *pandoj*?. A női alakokról morfológiai szempontból két fontos észrevétele van. Az első szerint e formák nazalizálható hangszalagzárhangra végződnek, s ezért nyelvtani szerkezetükre nézve egyes szám genitívusi alakoknak minősíti őket (Névtudományi vizsgálatok 113). Másik állítása ugyancsak megfontolandó: e szerint a női alakok jelentős részében mutatózó *-j* elem azzal az elhomályosult melléknévképzővel azonos, amely a *pi-j* 'éji' (< : *pi*), *sira-j* 'téli' (< : *sira*), *wesa-j* 'öreg' (< : *wesa-ko*) stb. szavakban is jelentkezik (i. h.). Más szóval tehát a nőnek a nemzetséghez tartozását két elem is kifejezné a néven: egy melléknévképző és a SgGen ragja. Utóbbit ezek szerint az indokolná, hogy az előbbi funkciója elhomályosult. A dolgoknak elébe vágva azonban már itt utalunk arra, hogy ezzel az értelmezéssel nem lehet egyetérteni. Amint azt ui. az alábbiakban kifejtjük, a *-j* funkciója világos (habár nem melléknévi), a szóvégi hangszalagzárhang pedig még elavult genitívus ragnak sem tekinthető.

3.1. TERESCSENKO két alapvető tétele közül először a másodikkal foglalkozunk: a nőkre vonatkozó nemzetségnevek *-j* eleme valóban lehetne melléknévképző. Mi nem annak tartjuk. Mielőtt azonban ezzel kapcsolatban bármit is mondanánk, kiindulásul le kell szögeznünk, hogy ez az elem nem a rendelkezésre álló adatok jelentős részében mutatható ki, ahogyan TERESCSENKO véli, hanem *v a l a m e n n y i b e n*. Mert ahol nem is konstatáljuk ezt a *-j* elemet a maga anyagi valóságában, virtuálisan ott is jelen van a nemzetségnevek női formáiban. Állításunk a nemzetségnevek analízisén alapul. Ezek ugyanis négy csoportra oszthatók a szerint, hogyan alakul „feminin” alakjuk.³

1. csoport³:

főalak

xūde?
lexe
weli ~ *we?li*
wenka
nāšeda
xordeta

női alak

xūdej? ~ Taz *xūdej* [!]
lexej?
weldej? ~ *we?li*?
wenkej? (2., 4.)
nāšedej? (2.)
xordetej? (2., 4.)

³ A nyelvjárási rövidítés nélkül közölt alakok nagyrészt LEHTISALO szótárából vett jamali, kisebb részben TERESCSENKO szótárából származó normalizált BZ adatok.

	<i>ηokadeta</i>	<i>ηokadetejʔ</i> (4.)
	<i>sero teta</i>	<i>sero tetajʔ</i> (4.)
	<i>pujko</i>	<i>pujkojʔ</i> (3.)
	<i>jārʔ</i>	<i>jārojʔ</i>
	<i>nāc</i>	<i>nācojʔ</i>
	<i>teʔ māʔ</i>	<i>teʔ mādojʔ</i> (2.)
	<i>ηāderʔ</i>	<i>ηāderojʔ</i> (2.)
Taz	<i>pāk</i>	<i>pākoj</i> [!] (2.)
keleti erdei (P)	<i>diwšī</i>	<i>diwšij</i>
nyugati erdei	<i>peak</i>	<i>peakoj</i>
	<i>jixūsi</i>	<i>jixūsej</i>
	<i>ηāxanī</i>	<i>ηāxanej</i>
	<i>nīcu</i>	<i>nīcuʔ</i>
	<i>wenkae</i>	<i>wiηnej</i>
	<i>ηāejwaseätae</i>	<i>ηāejwašij</i>

Ebben a csoportban tehát a magánhangzóra végződő nevekhez *-j(ʔ)* járul, ahol a *-j* minden nyelvjárásra kötelező elem, a *-ʔ* azonban sem az erdei nyenyecben, sem a legkeletibb tundrai nyelvjárásokban nem mutatkozik.⁴ A szóvégi magánhangzó ennek során vagy változatlanul megmarad, vagy *i, a ~ e* váltakozás szemtanúi vagyunk. A mássalhangzóra végződő tövekben a *-C + -j → -C + o + j* formában valósul meg.⁵

2. csoport:

<i>wānojta</i>	<i>wānojtīʔ</i> (4.)
<i>ηāšeda</i>	<i>ηāšedīʔ</i> (1.)
<i>wiʔilka</i>	<i>wiʔilkīʔ</i>
<i>wenka</i>	<i>wenŋīʔ</i> (1., 4.)
<i>loxorta</i>	<i>loxortīʔ</i>
<i>xor teta</i>	<i>xor tetīʔ</i> (1., 4.)
<i>xūninta</i>	<i>xūnintīʔ</i>
<i>pirirka</i>	<i>pirirkīʔ</i>
<i>tāšeda</i>	<i>tāšedīʔ</i>
<i>teseda</i>	<i>tesedīʔ</i>
<i>tūšeda</i>	<i>tūšedīʔ</i>
<i>pedaraʔ xāsawa</i>	<i>pedaraʔ xāsawīʔ</i>
<i>marēnte</i>	<i>marēntīʔ</i>
<i>xorale</i>	<i>xoralīʔ</i> (3.)
<i>xuŋkle</i>	<i>xuŋklīʔ</i>
<i>tībīce</i>	<i>tībīcīʔ</i> (4.)
<i>jāwʔ tisije</i>	<i>jāwʔ tisijīʔ</i>
<i>jādne</i>	<i>jādnīʔ</i>
<i>sābi</i>	<i>sābīʔ</i>
<i>xarūci</i>	<i>xarūcīʔ</i> (3.)
<i>jeseŋkī</i>	<i>jeseŋkīʔ</i> (4.)

⁴ Illik persze megjegyeznünk, hogy тази nyelvjárási nemzetségnévre alig akad példa, a tajmiri nyelvjárásból pedig egyáltalán nincsen.

⁵ A nemzetségnévnek nazalizálható *-ʔ*-ra végződő fő alakja azonban úgy viselkedik, mintha magánhangzós végű lenne (l. *xūd'eʔ*).

<i>nādan̄ki</i>	<i>nādan̄ki?</i>
<i>teṁā?</i>	<i>teṁādi?</i> (1.)
<i>pāsā?</i>	<i>pāsādi?</i>
<i>ṁāder?</i>	<i>ṁāderi?</i> (1.)
<i>lār?</i>	<i>lāri?</i>
<i>tor</i>	<i>tori?</i>
<i>laptanter</i>	<i>laptanteri?</i> (4.)
<i>salenter</i>	<i>salenteri?</i> (4.)
<i>wenokan</i>	<i>wenokani?</i>
<i>jawonkad</i>	<i>jawonkadī?</i> (4.)
<i>jabtik</i>	<i>jabtikī?</i> (4.)
<i>pāk</i>	<i>pāki?</i> (1.)
<i>ṁēṁan̄k</i>	<i>ṁēṁan̄ki?</i>
<i>lodkow</i>	<i>lodkowi?</i>
<i>tālejow</i>	<i>tālejowi?</i>
<i>ṁijwaj</i>	<i>ṁijwaj?</i> ~ <i>ṁijwi?</i>
<i>poron̄kuj</i>	<i>poron̄kuj?</i> (4.)
<i>šuxuṁej</i> ~ <i>šuxuṁi</i>	<i>šuxuṁej?</i>
<i>šādej</i>	<i>šādej?</i> ~ <i>šādeji?</i>
<i>nāruj</i>	<i>nāruj?</i> ~ <i>nāruji?</i>
<i>labcuj</i>	<i>labcuj?</i> ~ <i>labcuji?</i>
<i>xetan̄sej</i>	<i>xetan̄seji?</i>
<i>šoxoj</i>	<i>šoxoji?</i>
<i>wāj</i>	<i>wāji?</i>

Itt (és a következőkben) már csak tundrai nyenyec adataink vannak: a *pāk* és *wenka* erdei nyenyec megfelelőiből itélve ott csak az 1. csoportban vázolt „feminin” képzési mód használatos.

A 2. csoportba tartozó nemzetségevek női alakjainak képzési sajátosságait az alábbi formulákba foglalhatjuk:

(i) $-C + -j? \rightarrow -C + i?$, s e folyamatban a $-C$ jobbra változatlan, de szórványosan előfordulhat a $-C \rightarrow -\acute{C}$ -palatalizálódás. Megjegyzendő azonban, hogy ha $-C = -?$ vagy $-j$, akkor bizonyos kiegészítő szabályok alkalmazandókn

(a) Ha $-C = -?$, akkor ez jellegének (környezetének) megfelelőe: kétféle módon viselkedik.

(aa) $-r? + -j? \rightarrow -ri?$ (l. *lār?*),

(aaa) $-V? + -j? \rightarrow -Vdi?$ (l. *pāsā?*).

(b) Ha $-C = -j$, akkor a „feminin” alak $-j?$ kitevőjével való kapcsolódása során:

(bb) $-j + -j? \rightarrow -j?$, vagy (tetszőlegesen)

(bbb) $-j + -j? \rightarrow -ji?$ (l. *nāruj*), ill. (1 példában)

$-j + -j? \rightarrow -i?$ (l. *ṁijwaj*).

(ii) $-V + j? \rightarrow -i?$, s itt $-V = a, e, i$.

3. csoport:

<i>pujku</i>	<i>pujkoji?</i> (1.)
<i>tajbari</i>	<i>tajbariji?</i>
<i>tasū? xarūci</i>	<i>tasū? xarūciji?</i> (2.)
<i>ṁanun̄ karūci</i>	<i>ṁanun̄ karūciji?</i> (4.)

<i>ḡābce</i>	<i>ḡābceji?</i>
<i>ḡuḡuce</i>	<i>ḡuḡuceji?</i>
<i>xorale</i>	<i>xoraliji?</i> (2.)
<i>maḡice</i>	<i>maḡiceji?</i>
<i>ḡeḡaḡk wara</i>	<i>ḡeḡaḡk waraji?</i>
<i>toxox</i>	<i>toxoxiji?</i>

Az ide tartozó néhány szó valaha *-j* végű lehetett (mint pl. *suxuḡi* → *suxuḡej*), s ez magyarázza a női formákban a *-ji?* morfémává önállósulását. Az utolsó példától eltekintve tehát így összegezhethetjük e csoport vizsgálatából adódó tapasztalatainkat:

¹ $-V + -j? \rightarrow -V + -ji?$, amennyiben $-V < *-Vj$.

4. csoport:

<i>jabtonḡe</i>	<i>jabtoj?</i>
<i>ḡanunḡkarūci</i>	<i>ḡanoj?</i> (3.)
<i>poronḡkuj</i>	<i>pori?</i> (2.)
<i>tibiḡe</i>	<i>tibej?</i> (2.)
<i>salenter</i>	<i>salej?</i> (2.)
<i>wenka</i>	<i>weni?</i> (1., 2.)
<i>serodeta</i>	<i>seroj?</i> (1.)
<i>ḡokadeta</i>	<i>ḡokaj?</i> , <i>ḡoki?</i> (1.)
<i>wānoḡta</i>	<i>wānoj?</i> (2.)
<i>labtander</i>	<i>labtej?</i> (2.)
<i>xordeta</i>	<i>xorej?</i> (1., 2.)
<i>jesenki</i>	<i>jesi?</i> (2.)
<i>jabliḡ</i>	<i>jablij?</i> (2.)
<i>jawonkad</i>	<i>jawi?</i> ~ <i>jawoj?</i> (2.)
<i>ladukej</i>	<i>laduj?</i>

Itt a nőkre vonatkozó formák a fő alak becéző-játékos lerövidülése és e csonkult formáknak az 1. vagy 2. csoport végződése szerinti kialakítása révén jöttek létre.

A négy csoport képzési sajátosságait bemutató példáink azt is szemléltetik, hogy a legtöbb nemzetségnév női alakja 2–3-féle módon is választható (a női alakok utáni zárójelben levő számok arra a csoportra utalnak, amelyben a név másfajta női formáját is idézzük). Ez a négy típus végső soron azt a közös sajátosságot mutatja, hogy végződésükből a *-j* morféma morfonológiailag kielemezhető (ez a megállapítás a többitől leginkább eltérő szócsonkításos, 4. csoportra is vonatkozik).

3.11. Feltevésünk szerint tehát a nemzetségnevek női alakjainak konstans eleme a *-j*, mely bizonyos körülmények között a megelőző szóvégi magánhangzóval egyesülve *-i*-t eredményez, ill. közvetlenül a szóvégi mássalhangzó utáni helyzetben *-i* formájában is megvalósulhat. Mindezekben az *-i* hangokban a *-j* morféma virtuálisan bennfoglaltatik. Ezt az állításunkat alátámasztja számos nyenyec morfonematikai alternáció, melynek során különböző *-j* kitevős grammatikai kategóriákban $-C + -j \rightarrow -i$, ill. $-V + -j \rightarrow -i$ realizációt tapasztalunk. Példaként említünk néhányat.

(i) Acc Pl: $-V + -j \rightarrow -i$:

NomSg	AccPl
<i>jāke</i> 'füst'	<i>jāki</i>
<i>ḡuda</i> 'kéz'	<i>ḡuḡi</i>
<i>ḡārka</i> 'nagy'	<i>ḡārki</i>
<i>xāle</i> 'hal'	<i>xāli</i>
<i>ḡumbaje</i> 'mutatóujj'	<i>ḡumbaji</i>

(ii) A determinatív igeragozásban a többes számú tárgy *-j* jele tővégi *-a* után gyakran viselkedik ehhez hasonló módon: *padā* 'ő ír' — *padā-da* 'ő írja' — *padī-da* 'ő írja azokat' (← *padā* + *-j* + *-da*, vö. *madā-j-da* 'ő vágta azokat').

(iii) A reflexív igeragozásban is jelentkezik *-i* formában a reflexív *-j* morféma a többeli *-a*-val fuzionálva: *māsā-s* 'mosakszik' (inf.) — *māsi-w?* 'mosakszom', *māsi-n* 'mosakszol', *māsi-?* 'mosakszik' (vö. *torē-s* 'kiált' — *torē-j-uw?* stb.).

(iv) A *-j* melléknévképző szintúgy megvalósulhat *-i* értékben: *wesa-j* 'alt' — *mañ wesi-w* 'mein Alter' (Wb. 68a); *wār* 'Rand' + *-j* → *wāri* 'am Rand, ganz aussen befindlich' (Wb. 53a); *tor-i* 'a *tor* nemzetséghez tartozó' (Wb. 517b.).

(v) Potenciális deminutív **-j* képzőt sejthetünk egyes nyelvjárási alakokban: Jam *ḡin sārmi* 'Eule', vö. *ḡin sārma* id. (Wb. 381b); T₅ *lūsī* 'Russe', vö. Jam. *lūca* id. (Wb. 230b) stb.

A fenti analógiák ismeretében bizvást megállapodhatunk abban, hogy a nemzetségnevek női alakjainak állandó jellegű suffixuma a *-j* morféma. Egészítsük ki e megállapítást még azzal is, hogy ez a *-j* női alakképző a nemzetségnevekről egy-egy népnévre is áttért: *ḡisma* 'zürjén' — *ḡismi?* 'zürjén nő', *lūca* 'orosz' — *lūcē?* 'orosz nő'. Helytelen lenne azonban ebből arra következtetni, hogy ezekben az esetekben a nyelvtani nem kifejezésére utaló törekvést keressünk.

3.12. Mi hát a női nemzetségnevekben jelentkező *-j* morféma voltaképeni funkciója, eredeti szerepköre? TERESCSENKO magyarázatának formai akadálya — láttuk — nincsen, így melléknévképzőnek is felfoghatnánk ezt az elemet, mégis talán megnyugtatóbb álláspontnak látszik, ha e nemzetségneveket *becéző-megszólító formák* től eredeztetjük. A nyenyecben ugyanis nem ritka a szóvég érzelmi telítettségű megnyújtása. Leginkább a legnagyobb szonoritású *j* és *w*, valamint az ugyancsak hosszan nyújtható *ḡ* (ill. *ḡ* + V) jelentkezik ilyen szerepben több-kevesebb szabályszerűséggel a rokonságnevekben. Pl. *ḡācēki-jej* 'heda, Kinder', *xādekāe-j* 'heda, Grossmutter', *nāw-ej* 'hé, barátom!', *wesoko-w* 'halló, öreg!', *ḡe-ḡāe* 'heda, Frau', *ḡe-ḡāe-j-?* 'heda, Frauen' stb. (l. HAJDÚ, ChrSam. 36–37). Az efféle becéző árnyalatot sem nélkülöző megszólító formákat (vö. főleg a 4. csoport szócsonkításos becéző alakjait), persze nem lenne indokolt nyelvtanilag vocativusnak nevezni. Emocionális tartalmú megszólító alakok ezek és valószínűleg a távolabb levő személyt hívó, messzehangzó, soká kitartott, erős hangú kiáltásokban keletkeztek. Erre utalnak a megszólító formákban alkalmazott hangok képzési és akusztikai sajátosságai és a konkrét tapasztalat is, melyre elegendő lesz e szótári adatokat idéznünk: Jam. *ḡācē-i* 'Vater! (wenn man von fern ruft)' ~ T₆ *ācē-j* id. (Wb. 20b); Jam *xādake-i* 'heda, Grossmutter' (Wb. 176a).

E *j* végű megszólító formának a női nemzetségnevekben való elterjedését segítette a patrilineáris nemzetségi szervezet, ill. a személynév kiejtését gátoló tilalmak rendszere. A nők megszólítása a névtabu következtében valamely rokonságnévvel történhetett, vagy pedig — férjes asszonyoknál — a nemzetségnevekre való utalással. A házassági szokások következtében ui. (vö. HOMICS, i. m. 156—158), pl. a *wānojta* nemzetség férfi tagjainak feleségei a *ḡader*, *ḡokateta*, *nāruj* és más nemzetségek tagjai eredetileg, s a tilos személynév alkalmazását könnyen el lehet kerülni, ha a *wānojta* vagy egyéb nemzetségi kötelékben élő asszonyokat eredeti nemzetségneveikön szólítják meg. Ez lehet oka a megszólító alakok elterjedésének a nőkre utaló nemzetségnevekben.

3.2. Visszatérve most TERESCSENKO első számú tételére, amellyel genitívusi ragnak minősíti a női nemzetségnevek szóvégi hangszalagzárhangját, az róla a benyomásunk, hogy e vélekedés egyetlen észrevételen alapul, azon ti., hogy e glottis-zárhangok arra alkalmas környezetben nazálisokkal változhatnak a gyors beszédben.

A GenSg -*ʔ* ragja a tundrai nyenyecben valóban nazalizálható, de ezen kívül még egy sereg nazalizálható szóvégi glottis-zárhang fordul elő e nyelvben, amelyeket nem tartunk, nem is tarthatunk azonosnak a genitívus -*ʔ* ragjával (pl. különböző Px-ek, Vx-ek, határozószók végső elemeként stb.).

Véleményem szerint nem szükséges a nemzetségnevek végső -*ʔ* elemét sem a GenSg ragjának tartani pusztán azért, mert az nazális alternációjú. Sőt, tüzetesebb vizsgálat éppen a genitívusi magyarázattal ellentétben levő jelenségeket mutat ki. Vegyük számba ezeket sorjában.

3.21. A GenSg ragja (tundrai -*ʔ* < *-*n*) a keleti erdei nyenyec nyelvjárásokban (Pur, Agan) -*ŋ* alakban konzerválódott (l. HAJDÚ: ALH. 7 : 266, UAJb. 31 : 117). Ha a női nemzetségnevek végén jelentkező (tundrai) -*ʔ* csakugyan a genitívus ragja lenne, akkor a keleti erdei nyelvjárásokban a megfelelő női nemzetségnevek várhatólag -*ŋ* végűek lennének. Ezzel szemben a várt genitívusi ragnak semmi nyoma nincsen a P *dīwšī* nemzetségnév (Wb. 124b) nőkre vonatkozó *dīwšī-j* formájában. (A nyugati erdei nyenyec nyelvjárások vallomása ebből a szempontból érdektelen, mert ott a genitívus ragja teljesen lekopott.)

A -*ʔ* végű női alakok az esetek nagy részében alanyi vagy jelöletlen tárgyi szerepkörben dokumentálhatók, ami összeegyeztethetetlen lenne a hangszalag-zárhang föltételezett genitívusi funkciójával. Pl. *ne nādanḡi? ḡacenaneki?* 'die Frau aus der Sippe *nādanḡi* dürfte warten' (Wb. 311b); *neḡi wele? sokam? sedā* 'eine Frau aus der Sippe *welī* nähte einen Sowik' (Wb. 62a); *maḡ puxūcāmi? ne loxorḡi? ḡuli? xajenḡūw* 'mein Weib, die *loxorta*-Frau verlasse ich ganz' (Wb. 228b) stb.⁶

Végül nagyon lényeges adaléokra kell hivatkozni: a női nemzetségnév esetragos és igésített alakban is előfordul. LEHTISALO szótárából került elő pl. a *wānojta* nemzetségnév női alakjának, a *wānojḡi*-nak AccPl-ban álló formája: *wānojḡiḡi* (Wb. 54b).⁷ A szövegekben nem egyszer AccSg-ragos

⁶ Vö. azonban: *suxūne nīneka neḡeḡ wāj? nā? tū? nīšaxam?* 'Suxūne bátyám *wāj* nemzetségbeli feleségével együtt megjött' (ChrSam 88), ahol a *nā?* névtű előtt a *wāj* nemzetségnév genitívusban áll. Az ilyen szerkezet ritkább, és nem is magyarázza a női nemzetségnevek glottis-zárhangját.

⁷ Az AccPl megformálása itt a *neneḡ? > neneḡije ~ neneḡiḡi* mintát követi (ChrSam 40).

alakokkal találkozunk, pl. a *xūninta* és *pīrīrka* nemzetségnevek női alakjaival kapcsolatban: *ne xūnintim?* | *nedani?* *menkūw* 'Das *xūninta*-Weib | nehme ich zu meinem Weibe' (MSFOu. 90 : 583); *nem pīrīrkim?* | *ηuli?* *xāηankūw* 'Das *pīrīrka*-Weib führe ich gänzlich fort' (uo. 584) stb. A *jār?* nemzetségnev női *jāroj?* alakjából származik inverzióval ez az igésített képződmény: *jāroj-damš-īnu?* 'ich war ja eine *jār?*-Frau' (uo. 583), ahol a női nemzetségnevhez Vxl (-dm) + Prät (š) + nyomósító elem járul. A *jāroj?*, *xūninti?* tehát csak alapalakok lehetnek, s így ezek az adatok arra figyelmeztetnek, hogy TERES-CSENKO nézetét legfeljebb azzal a módosítással latolgathatnánk, lehet-e a női nemzetségnevek szóvégi -? hangja a GenSg elhomályosult, feledésbe merült végződése? E glottis-zárhangnak elhomályosult genitívusként való értelmezése is feltételezné, hogy az valaha eleven birtokos ragként került a női nemzetségnevek végére. Ezzel a lehetőséggel persze érdemlegesen csak olyan névadási rendszerben lehet számolni, ahol kételemű nevek révén valósul meg az egyén identifikálása úgy, hogy az első elem (családnév, nemzetségnev) genitívus raggal ellátott szó. Ilyen névtípusok az észti *Koogeste Jaan* vagy pl. a *Kalda Jūri* (I. A. RAUN—A. SAARESTE, Introduction to the Estonian Linguistics, Wiesbaden 1965, 51). Ilyen névalakulatra azonban a nyenyecből nem tudok példát. Kételemű nevek ugyan itt is előfordulnak — feltehetőleg másodlagos fejlemények az egyelemű nevekhez képest —, de bennük a nemzetségnev utótagként szokott előfordulni: *sāmpa lapsuj* 'ein junger Schamane', *āna ηanoj* 'ein Weib mittleren Alters', *nekoēe xoral'i?* 'ein junges Mädchen', *munu xūdēj* 'ein junges Mädchen' stb. (I. Wb. CII—CIV)., s ez a sorrendezés eleve kizárja a nemzetségnev genitívusát. Szórványosan ugyan fordított nemzetségnev + személynév elrendezésű kételemű nevekre is idézhetnénk példát (*wela xaki*, *jādne turci*, *tībice nemli*: MSFOu. 90 : 542, 472), itt azonban a nemzetségnev egyszerűen nominális jelző és semmi egyéb (I. N. SEBESTYÉN IRÉN: NyK 59 : 62).

Egyszóval nem találunk a nyenyecben olyan két- vagy többelemű nevet, amely a nemzetségnev genitívusával lenne megkonstruálva. Ha ilyen lenne, akkor is a többes genitívusi ragos nemzetségnevet várnánk és azt nemcsak a női, hanem a férfi nevek alkotó elemeként is lehetne alkalmazni. Azaz: a női nemzetségnevekben mutatkozó -? hangnak a genitívusi magyarázatával nem sokra megyünk.

3.22. Mi másképp próbáljuk indokolni ezt a -? elemet. Abból indulunk ki, hogy LEHTISALONÁL a „Vocativ”-nak minősített megszólító rokoaságnevekben is gyakori a szóvégi glottis-zárhang: T *xādakej?* 'heda, Grossmutter' (Wb. 222b), U *acékijej?* 'heda, Kinder' (uo. 12a), O *jāwmāl jirimej?*, *japtik xäesej?* 'He, mein Grossvater vom Oberlauf des Ob, he, *japtik xäese*' (MSFOu. 90 : 538), U-C *pūxū?* '(Voc) Alte!' (Wb. 357b), O, T, Szej *ηāce?* '(Vocat) Vater!' (uo. 20b), U *nebe?*, O *newke?* '(Vocat) Mutter!' (uo. 321b), O *jirike?* 'heda, Grossvater' (uo. 129b), OP *jepta?*, Szej *jepto?* ~ *jebtow?* 'armer Kleiner!' (MSFOu. 90: 482, Wb. 114a) stb.

E megszólító formák a képzésük kiindulópontjául szolgáló bázisoktól (vö. *xāda-ke* 'Grossmutter', *ηāceki* 'Kind', *jiri* 'Grossvater', *puxu* 'Alte', *ηāce* 'Vater', *nebe* ~ *newke* 'Mutter', *jepta* 'lieber') abban térnek el, hogy szóvégi magánhangzójuk a -? előtt megnyúlik, sőt legtöbbször egy nagy szonoritású és a magánhangzókhöz hasonlóan nyújtható *j* vagy *w* (vagy *η*) elemmel is kiegészül. A hosszan kitartott (rendszerint nagy hangerejű kiáltásból vagy

éneklésből a mindennapi beszédbe is áterjedt) megszólító formák jellegét a szövegén a hangszalagok nagy nyomású, intenzív összepréselődése és ennek folytán a zöngé lökészerűen bekövetkező gyors elhalása még karakterisztikusabbá teszi. A hirtelen beálló pillanatnyi csönd élesen elhatárolja a megszólító hangszekvenciát a konkrét beszéd folyamatán belül, s ez a kontraszt a közlés alapvető funkciói közül a jel felhívó tulajdonságát állítja előtérbe. Más nyelvekben ez rendszerint pusztán a hanglejtésformák különbözőségeiben nyilvánul meg, itt azonban a jellevő figyelmének csaknem erőszakos felkeltése a tét, s ennek megvalósítása során az appellatív funkciót kidomborító fonetikai tényezők morfonematizálódtak, s ekképp konkrét alaki kifejező eszközök keltek életre. Lényegében tehát a női nemzetségnevek $-j(?)$, $-i?$ végződését megszólító formákból származtatjuk, ahol a $-?$ elem delimitatív szerepe a $-j$ appellatív értékét még jobban kiemeli.

3.3. Mind a $-j$, mind a $-?$ eredetét tekintve a figyelem felkeltését szolgáló inetimologikus elem, mindkettő a megszólító funkcióval való tartós kapcsolata révén morfonematizálódott.

Ebben a folyamatban a $-j$ elem részben a $*j$ deminutív képzővel való alaki konvergencia miatt, részben a bázisokból (rokonság-, ill. nemzetségnevek!) besugárzó szemantikai jegyek hatására egyfajta becéző árnyalatra is szert tett. A $-?$ azonban pusztán egy fonetikai jelenség realizációjaképpen jött létre, s megszilárdulásában szerepe volt annak a ténynek, hogy ez a hang a nyenyecben fonéma értékű. Ennek ellenére a $-?$ mégsem állandó eleme a női nemzetségnevek végződéseinek: megvan a tundrai nyelvjáróterületnek azon a nagy részén, ahol a speciális női alakok használatosak (Bolsaja Zemplja, Urál- és Jamal-vidék), a legkeletibb tundrai nyelvjárásokban azonban (Taz—Jeniszej vidéke) — úgy látszik — elhagyható, és nincsen meg az erdei nyenyecben. Érdekes mármost — s ez magyarázatul is szolgál az elmondottakra —, hogy a nyenyec nyelvterületen egészen hasonló megosztás szerint van meg, ill. hiányzik a $-?$ három fontos grammatikai morféma végén:

	tundrai		tundrai	erdei
	BZ	Jam	Jen-Tajm	
VxlSgIndet	$-m?$	$-dm?$	$-dm$	$-tm$
AccSg	$-m?$		$-m$	$-m$
DatSg	$-n?/-t?$		$-n/-t$	$-n/-t$

Más grammatikai morfémák végén azonban a $-?$ nemcsak valamennyi tundrai nyelvjárásban, hanem az erdei nyelvjárásokban is megőrződik (l. HAJDÓ, ChrSam. összehasonlító táblázatait 154—159). E feltűnő jelenség okát abban láthatjuk, hogy míg az utóbbi csoportban a $-?$ -nek etimológiai előzménye van (valamilyen mássalhangzó hajdani létének emlékét őrzi), addig az Acc, Dat ragjában és a VxlSg-ban a $-?$ inetimologikus. Ha a $-?$ nem lenne önálló fonémája a nyenyecnek, akkor az Acc, Dat és VxlSg $-m?$, $-n?$ végzódéseiben voltaképpen nem is kellene két fonéma kapcsolatát látnunk, hanem a szövegi $-m$, $-n$ hangok ejtési sajáttságaként, glottalizációnak, a szupraglottális (ejektív) képzés megnyilvánulásainak tarthatnánk őket (l. N. S. TRUBETZKOJ, Grundzüge 139—140; N. CHOMSKY—M. HALLE, The sound pattern of English 315, 323). A rekurzív korreláció (l. TRUBETZKOJ, i. h.) meglétével a nyenyecben

ilyenformán nem szükséges számolnunk, de elképzelhetőnek látszik, hogy ez a korreláció a glottis-zárhangok önálló fonémává válását megelőzően esetleg jellemezte a nyenyec fonémarendszert, és fonológiai ellentétbe állította egymással az $-m/m\gamma$, $n/n\gamma$ stb. hangokat. A $-\gamma$ fonémává alakulásával egyidőben a rekurzív (ejektív) korreláció érvénye megszűnt, s ettől kezdve e korreláció hajdani jelleghordozó (glottalizált) tagjai ($m\gamma$, $n\gamma$ stb.) két fonéma ($m + \gamma$ stb.) kapcsolatává értékelődtek át, vagy pedig (egyes nyelvjárásokban) egyszerűen a korreláció jellegtelen tagjaival (m , n stb.) estek egybe. Ez utóbbi esetben a szóvégi mássalhangzók lekopásából eredő etimologikus glottis-zárhangoktól való distinkció jelét látjuk.

4. Összegezésre alig van szükség, csak egy eddig kimondatlan tételt kell megfogalmaznunk. A nyenyec nem ismeri a grammatikai genus kategóriáit,⁸ s ezért a névanyagban a természetes nemek (sex-ek) formai megkülönböztetési lehetőségei általában hiányoznak, ill. periférikusan és esetlegesen — a nőkre vonatkozó megnevezések bizonyos fokú (korlátozott) elkülönülésével — jelentkeznek. Ezek a szekundér „feminin” formák azonban semmiképpen sem értékelhetők a nyelvtani nem kifejezésére való törekvés nyomainak, vagy lehetséges kiinduló pontjainak.

HAJDÚ PÉTER

Die Unterscheidung der Geschlechter in der nenzischen Namengebung

1. Der Verfasser untersucht das im Titel angedeutete Problem in der Beziehung der individuellen Personennamen und der die Gruppen von Individuen benennenden Sippennamen.

2. Die ursprüngliche Form der nenzischen Personennamengebung beruhte auf dem System der aus bloß einem Element bestehenden individuellen Namen. Zu dieser alten Schicht, deren Bestand den einzelnen Sippen nach gebunden ist, gehören Namen, die heute bereits kaum mehr zu etymologisieren sind, auch ihr Gebrauch wird durch die Verbote des Namentabus stark beschränkt. Diese Eigenheiten verleihen den Namen einen äußerst hohen Informations- und Identifikationswert. In dieser Gruppe der individuellen Personennamen entbehrt der Männer- und Frauennamenbestand jede formale Unterscheidung, er ist keinen morphologischen Gebundenheiten unterworfen.

Mehr als diese alte Schicht ist das freier gebrauchte System der Beinamen, bzw. der sprechenden Namen bekannt: ihre appellativische Herkunft, ihre Bedeutung und die Eigenheiten der Konstruktion ihrer Form sind klar wahrzunehmen. Die sich auf Frauen beziehenden Formen der Namen, die den Charakter eines Beinamens, bzw. sprechenden Namens haben, grenzen sich von den Männerbeinamen auf Grund lexikal-semanticser und syntaktischer Konventionen ab. Das heißt: infolge ihrer Bedeutung können sie nur auf Frauen bezogen werden, oder aber sie sind durch die Verbindung der auch auf Männer bezogenen Beinamen und des Wortes *ne* 'Frau' komponiert worden.

3. Die sogenannten „femininen” Formen der nenzischen Sippennamen (die auf

⁸ Holott a tágabb nyelvi környezet az efféle kategóriák kialakulását éppenséggel érthetővé tenné. Elsősorban nem a grammatikai genusnak az oroszban való meglétére gondolok csupán, hanem arra, hogy a hím- és nőnem között különbséget tesz a két nyelv is, másrészt pedig a genus animatum és a genus inanimatum kategóriái Szibéria-szerte ismertek és nyelvtanilag jelöltek (pl. a szölkupban, orokban, orocban, udegében, csukcsban, korjákban, aljutorban, kerekben, kamesadálban).

Frauen bezogene Form des Sippennamens *pando* lautet: *pandoj?*) wurden in den bisherigen Forschungen — indem man TEREŠČENKO folgte — so erklärt, daß in diesen die Endung -? des GenSg sich dem verblaßten Adjektivbildungssuffix -j anschließe. Die Analyse der Sippennamen widerspricht dieser Erklärung.

3.1. Das konstante Element der „femininen“ Sippennamen ist das -j, welches auch in dem mit ihm in alternativer Beziehung stehenden -i virtuell enthalten ist (eine ähnliche Alternation $j \simeq i$ ist auch in anderen grammatischen Morphemen ganz gemein). Dieses -j ist jedoch kein Adjektivbildungssuffix, sondern es ist eine Endung, die Kosen oder Anrede ausdrückt. Metaphorisch könnte sie „Vokativ“ genannt werden, z. B. *nāw-ej* 'heda, mein Freund'.

Diese Formen der Anrede sind in lang gedehnten, weitschallenden, an entfernt befindliche Personen gerichteten Rufen entstanden, und ihre Verbreitung als weibliche Formen der Sippennamen wird durch das Regelsystem, welches das Aussprechen von Frauennamen verbietet und durch die sich aus der patrilinearen Gentilorganisation ergebenden Heiratsitten verständlich gemacht: innerhalb einer kleineren Gemeinschaft stammen die Frauen aus verschiedenen, fremden Sippen, und ihre wegen des Namentabus sozusagen nur unausgesprochen, verborgen existierenden individuellen Namen können durch dieses mannigfaltige Sippennamenmaterial entsprechend ersetzt werden.

3.2. Der glottale Verschußlaut der weiblichen Sippennamen ist dagegen kein beständiges Element: er fehlt in mehreren Dialekten. Eine eingehendere Untersuchung beweist, daß dieses -? mit der Endung des GenSg nicht identisch ist, da diese Formen nicht nur keine Genitivfunktion haben, sondern auch noch mit verschiedenen Kasusendungen und anderen Suffixen (z. B. mit den prädikativen) versehen werden können. Auch für eine verblaßte Genitivendung könnten wir diesen glottalen Verschußlaut nur in dem Fall halten, wenn die aus zwei Elementen bestehenden Namenformationen vom Typ des estnischen *Koogeste Jaan* im Nenzischen bekannt wären. Solchen begegnen wir aber nicht.

Die Endung -? kommt auch in den als Anrede gebrauchten Verwandtschaftsnamen häufig vor (z. B. *pūyū?* 'Alte!'), und der Verfasser identifiziert den glottalen Verschußlaut der „femininen“ Sippennamen mit dieser Endung. Es ist ein charakteristischer Zug der Anredeformen, daß beim lange ausgehaltenen Wortauslaut die Stimmbänder unter großem Druck sich stark zueinander pressen, wodurch die Sonorität stoßartig erstickt. Dieser scharfe Kontrast scheidet die Anredeform im Vorgang des Redens genau ab und stellt den aufrufenden Charakter des Zeichens in den Vordergrund der Aufmerksamkeit. Der glottale Verschußlaut war ursprünglich eine phonetische Eigenheit nur zur Hervorhebung der appellativen Funktion, des weiteren hat er sich aber morphonematisiert.

3.3. Die in den „femininen“ Sippennamen vorfindlichen Laute -j und -? sind gleicherweise inetymologische Elemente, die durch ihre eigenartige akustische Wirkung die Erweckung der Aufmerksamkeit erzielen. Durch ihre dauerhafte Beziehung mit der Anredefunktion haben sich beide Laute morphematisiert, sie wurden zu konkreten formalen Ausdrucksmitteln.

4. Im nenzischen Namenmaterial mangelt es an eine formale Unterscheidung der natürlichen Geschlechter, oder aber erscheint sie nur peripherisch, eventuell. Diese sekundären „femininen“ Formen dürfen aber keineswegs als Zeichen für eine Bestrebung nach dem Ausdrücken des grammatischen Genus gewertet werden.

PÉTER HAJDÚ

